

МЕЖДУНАРОДНИТЕ ОТНОШЕНИЯ И СРОДНИТЕ ХУМАНИТАРНИ И СОЦИАЛНИ НАУКИ

Надя Бояджиева¹

Анотация

Статията прави преглед на изучаването на науката за международните отношения и връзката ѝ с другите хуманитарни науки. Потърсено е общото и различията между международните отношения, международната политика, дипломацията, международните икономически отношения и световната икономика, като се прави изводът, че науката за международните отношения е утвърдена като самостоятелна интердисциплинарна наука и заема своето достойно място сред другите научни направления като изучава и обяснява процесите на международната сцена и поведението на международните актьори.

Summary

International Relations and Related Social Sciences and Humanities

Nadia Boyadjieva

This article reviews the academic study of international relations (IR) and its relationship with other academic fields. The article defines and analyzes international relations, international politics, diplomacy, international economic relations, and the global economy. The central argument is that IR has established itself as an independent discipline and not simply a sub-field of political science or international law. As a distinct branch of the social sciences, IR explains international developments and the behavior of international actors.

¹ Д-р Надя Бояджиева е професор по Международно право и международни отношения, ръководител на Катедра „Международно и сравнително право“ в Юридическия факултет на Пловдивски университет „Паисий Хилендарски. Изследването, посветено на съвременните международни отношения, е реализирано като стипендиант с престижната награда “Policy and Strategy Fellowship”, Smith Richardson Foundation, USA.

Появата на науката за международните отношения

Дисциплината „Международни отношения“ (МО) възниква в началото на ХХ век като ново научно поле на границите на историята, икономиката и правото. Основата на научния интерес е държавата като основен участник (актьор) в МО и проблемите на мира и войната. Първите центрове по МО и катедри, които са създадени с цел изучаване на МО, в университетите се появяват след Първата световна война.

Първата катедра по история и теория на МО е създадена в Уелския университет във Великобритания², с което се слага началото на създаването на новата учебна дисциплина. По-късно започва преподаването ѝ в други британски университети, а така също в САЩ. През 1927 г. е създадена Катедрата по международни отношения в престижната Лондонската Школа по икономика и политически науки. След Втората световна война безспорен лидер в развитието на научните изследвания на МО се явяват САЩ, където интересът към международната проблематика е предизвикан от превръщането на тази страна в една от двете световни свръхдържави. В настоящия момент по-голямата част от световната литература по МО се издава в САЩ. Определени приноси в развитието на понятието за МО и теорията на МО имат и учените от Великобритания и Франция.

През 1948 г. в Париж на политологически колоквиум под егидата на ЮНЕСКО е определена структурата и развитието на политическата наука, в която са включени теорията и историята на политиката, както и идеите за изучаване на международната политика, международните организации и международното право. В периода на Студената война основен интерес за изследователите на МО представлява идеологическото противопоставяне. Западните изследователи виждат основната заплаха за световния ред в комунизма и отделят основно внимание на военната политика и на политиката на сигурност. В края на 70-те години на ХХ в. международниците обръщат внимание на икономическия фактор, в резултат на което се появява научната област, получила името „международна политическа икономика“. Изучаването на международната икономика дава силен тласък и на развитието на изследванията в областта на МО. Създаването на „теорията на МО“ е принос на плеяда американски учени, чиито успехи впоследствие са възприети в редица западноевропейски страни, а след промените в СССР – и в Русия, и в държавите от бившия Източен блок.

² Косолапов, Н.А. Теоретические исследования международных отношений. Мировая экономика и международные отношения, 1998, № 1, с.83.

Научни изследвания по проблема се извършват и в други страни. Дълго време в литературата за МО в СССР, а оттам – и в страните с народна демокрация, господства разбирането, „че международните отношения са съвкупност на икономически, политически, идеологически, правни, дипломатически и други връзки и взаимозависимости между държавите и системите от държави, между основните класи, основните социални, икономически, политически сили, организации и обществени движения, действащи на световната арена, т.е. между народите в най-широкия смисъл на тази дума“³. Посоченото определение не се приема в по-новите изследвания и е подложено на сериозна критика.⁴ Съществуващото изоставане на държавите от бившия СССР и страните от бившия Източен блок в изследването на МО и развитието на теорията се преодолява постепенно.⁵ Демократичните промени в тези държави са обективно обстоятелство, което създава благоприятни условия за развитието на МО като самостоятелно научно направление и самостоятелна дисциплина.

Самостоятелните вече във външнополитическите си отношения държави търсят своето ново място като съставни елементи от системата на МО и е естествено да развият научно направление като теорията на международните отношения, което да подпомогне процеса на вземане на външнополитически решения и да даде обяснение на произтичащото в международната система.

В България преподаването на МО като самостоятелна дисциплина започва в Софийския университет в рамките на Юридическия факултет през 1947.⁶ По-късно дисциплината се изучава и в други ВУЗ-ове в страната, където са създадени структурни звена или специализации в техните рамки. По-късно специалност „Международни отношения“ е създадена с постановление на Министерския съвет на НР България от 1976 година, с което започва обучението във Висшия икономически институт „Карл Маркс“ в гр. София. Първият випуск завършва през 1981 г. По този начин се слага началото на специализираната подготовка на специалисти по международни отношения и външна политика в нашата страна.

³ Иноземцев, Н.Н. Ленинский курс международной политики КПСС. Москва, 1978, с.11.

⁴ Стефанов, Г. Теория на международните отношения. С., Сиела, 1997, с.26-27 ; Цыганков, П., цит. съч., с.46

⁵ Мировая политика и международные отношения. Косов.Ю. (ред.), Коллектив. Изд. „Питер“, Санкт-Петербург, 2012, с.23-28.

⁶ Преглед на изучаването на МО в България, включително и като самостоятелна дисциплина, както и на различните институции, занимаващи се с проблемите на международните отношения и външната политика в България вж. Стефанов, Г. Теория на международните отношения, С., Сиела, 1997

Днес в различните ВУЗ-ове се изучават дисциплините История на международните отношения, Теория на международните отношения (ТМО) , Теория на външната политика, Външнополитически анализ и прогнозиране, Сравнителен анализ на теории за международните отношения и външната политика, Международна и национална сигурност, Международни спорове и конфликти, Външна политика на България, Теория и практика на международните преговори и др.

След настъпилите промени в страната през 90-те години на миналия век се очертава тенденция на подчертан интерес към международните отношения и ТМО. Започва изучаването на дисциплината и в други ВУЗ-ове в страната. Публикуват се съчинения, посветени специално на ТМО, а в последните години и свързаните с нея сигурност, тероризъм, глобализация, международноправната защита на правата на човека, история на международните отношения, регионални конфликти, операции по мира и др.

Заедно с развитието на науката за международните отношения, постепенно се развиват множество теории за МО , които са плод на времето, в което са създадени и на възгледите на техните автори, които по принцип принадлежат към различни школи.

Състоянието и развитието на системата на МО в значителна степен зависи от т.нар. „Велики сили“ или „Велики държави“. Тези държави притежават икономически потенциал, превъзхождаща военна мощ и силно политическо влияние. Те са главните актьори на международната сцена, защото в международните организации тяхното мнение е решаващо, въпреки прогласения принцип на равенство. Поради своя потенциал Великите сили са решаващи за поддържането и запазването на статуквото, т.е. на съществуващия международен ред. Всички участници (актьори) в МО действат от името на своите интереси, защитавайки ги в двустранните си и многостранни отношения и не винаги подбират средствата за това, както от политическа, така и от правна и морална гледна точка. В различни варианти се споделя тезата на Раймон Арон⁷, че актьорите на международната сцена действат по правилото борба на всички против всички и борба на всеки против всеки.

⁷ Raymond, Aaron. Paix et guerre entre les nations, Paris: Calmann-Lévy, 1962; Aron, R. Peace and War, London: Weidenfeld & Nicolson, 1966 ; Aron, R. Peace and War: A Theory of International Relations.2003

Международни отношения, международно право, световна политика и дипломация

Международните отношения се намират в непосредствена връзка с външната политика, дипломацията, международното право. Те не могат да бъдат обяснени без правилното разбиране на значението на термините „политика“, „дипломация“, „международно право“, което те имат в съответната историческа епоха. За съвременния изследовател представлява особен интерес връзката между принципите на международните отношения и на международното публично право. Според съвременни български международници най-важната част на принципите на МО, които намират отражение и защита в международното публично право, включва следните принципи: „всички субекти на международното право са суверенни, равноправни и независими; намесата във вътрешните им работи е недопустима; териториалната им цялост е неприкосновена; споровете трябва да се решават само с мирни средства и без употреба на сила; договорите трябва да се спазват; мирът и сигурността са висше благо, което международната общност има право да защитава с всички средства; агресията е най-тежкото международно престъпление и др.“⁸

Връзката между международна политика и теорията на международните отношения (ТМО) правят автори от различни школи. Така например изтъкнатият теоретик на МО Хедли Бул, прави обстоен анализ на този проблем в своя основополагащ труд „Анархистичното общество: изследване на реда в международната политика“.⁹ В продължителен период от време значението, влягано в термина „политика“ се свежда до изследване на различните форми на управление, начините на взаимодействие между държавите и обществата.¹⁰

Постепенно се влага по-различно съдържание в това понятие, предизвикано от развитието на държавните институции и засилването на тяхната роля и влияние на всички сфери на живота на обществото. В резултат на тези обстоятелства се разширява и значението на политиката, което обхваща разнообразни по характер и многочислени взаимоотношения между държавите, между личността и държавата и т.н.

⁸ Стефанов, Георги, Благой Видин, Юлия Захаријева, Пламен Пантев. Международни отношения, международноправо, дипломация. Кратка енциклопедия, София, Сиела, 2001, ., с.259-260

⁹ Bull, Hedley, *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics* (New York: Columbia University Press, 1977), pp. 3-98. Вж. също: Peter J. Katzenstein, Robert O. Keohane, and Stephen D. Krasner, "International Organization and the Study of World Politics," *International Organization*, Vol. 52, No. 4 (Autumn 1998), pp. 645-685.

¹⁰ Подобен анализ на политиката и нейното възникване до наши дни, както и на науката за политиката, политологията. Вж. Семов, Минчо, *Теория на политиката*, С., Софи-Р, 2000

Определенията за политика са многобройни. Те отразяват нивото на развитие на цивилизацията, както и личните предпочитания на авторите, принадлежащи към различни теоретични школи и направления.

Терминът „политика“ получава разпространение под влияние на трактата на Аристотел за държавата, управлението и правителството, озаглавено „Политика“.¹¹ Политиката е широко и многостранно понятие. Политиката е тясно свързана с държавата и възниква с появата на държавата. Наред с общото понятие за политика, съществуват и специални понятия, определящи видовете политика, относими към различните области на обществения живот: икономика, икономическа, финансова, митническа, вътрешна, външна политика и пр. Общоприето е мнението, че политиката е възникнала с възникването на държавата – градовете-държави в древността. Конституирането на политическата действителност според Минчо Семов „това е времето на разпадането на племенния начин на живот, преминаването към уседнал начин на живот в териториалната община и обединението на няколко териториални общини в град-държава, било то доброволно или насилствено“.¹² Според същия автор „грижата за жизнеспособността, за дееспособността на цялото, на обществото, организирано в държава – това е основното в мисията на политиката“.¹³

Според Георги Карасимеонов „политиката възниква на такъв етап от развитието на човечеството, когато социалните отношения са наложили необходимостта от определен ред за защита на постигнатото материално богатство, територията на съответната общност и други общи ценности“.¹⁴ Той допуска, че политиката предшества образуването на държавата, защото след като „има елементи на създаване на общ ред и спазване на определени правила можем да говорим за наченки на политически отношения“.¹⁵ Тази политика според Г.Карасимеонов „може да се определи като примитивна фаза на политиката или като преддържавен тип политика“.¹⁶ Независимо от тези разсъждения Г. Карасимеонов приема, че „безспорно е, че същинската политика започва там, където възниква държавата“.¹⁷ Това разбиране господства в науката.

¹¹ Аристотел, Политика, Отворено общество, С., Софи-Р, 1997

¹² Семов, М. Теория на политиката, С., Софи-Р, 2000, с.22

¹³ Пак там, с.481

¹⁴ Карасимеонов, Г., Политика и политически отношения. С., 1997, с.9

¹⁵ Пак там, с.10

¹⁶ Пак там

¹⁷ Пак там

Световната политика е сравнително ново направление сред социалните науки, възникнала след МО и отделила се от тях. Тя възниква в края на XIX и началото на XX в. Един от основоположниците на новото научно направление е Джеймс Розенау, който в съавторство с още двама американски учени през 1976 г. публикуват книгата „Световна политика“. Поради това в литературата се приема, че научното направление „Световна политика“ се оформя през 70-те-80-те години на миналия век. „Световната политика е съвкупност от действия на субектите (актьорите) на политиката – държави, междудържавни обединения и международни организации по реализация на своите и на общите интереси“.¹⁸

Главни субекти на световната политика са държавите. Политиката на държавите на световната сцена се определя преди всичко от националните им интереси, но и от фактори като: социален, политически, духовен, икономически, военен и технически потенциал, сигурността, суверенитета и териториалната цялост, както и от качествата на човешкия фактор и технологичните им възможности; от междудържавните организации – обединения, съюзи, блокове, коалиции, в които държавите участват Някои от тези организации притежават и политическа власт /ООН, Европейския съюз, НАТО и др./.

Международните неправителствени организации, които обединяват недържавни институти и граждани на различни държави – професионални, религиозни, хуманитарни, икономически, спортни и други, според спецификата си могат да окажат въздействия на междудържавни организации и на отделни правителства на процеса на вземането на решения от държавите

Посочените актьори на световната политика образуват системата на МО, която включва: локални подсистеми, регионални подсистеми; глобални подсистеми. В зависимост от броя на господстващите в международната система държави, системите могат да се разделят на: биполярни, многополярни и еднополярни /имперски/.¹⁹

Приликите и разликите между световната политика и теорията на международните отношения са предмет на изследване от политолози и теоретици на международните отношения.²⁰

¹⁸ Сирота, Н.М. Г.А. Мохоров, Политическая наука. Санкт-Петербург, 2014, с.121

¹⁹ Пак там, с.121-122

²⁰ По-подробно вж.: Katzenstein, Peter J., Robert O. Keohane, and Stephen D. Krasner, “International Organization and the Study of World Politics,” *International Organization*, Vol. 52, No. 4 (Autumn 1998), pp. 645-685

Основните различия на световната политика от МО могат да се сведат до следното: първо, при изследването на световната политика се използват теоретическите представи, натрупани в науката за МО и се съпоставят текущите политически събития с натрупаните знания. В случая ТМО има ролята на „методология“ по отношение на световната политика, която играе ролята на политически анализатор на глобалните проблеми и процеси. Второ, световната политика е по-близо до политическата практика, отколкото ТМО.²¹ Световната политика се занимава преди всичко с проблемите на деня, с изработване на стратегии, търсене и намиране на решения, отношения към световното развитие или към вътрешния живот на отделна държава.

Ето защо световната политика използва повече доктрини, които имат претенцията да станат основа на политическите действия на една държава или на група държави на световната сцена, т.е. световната политика използва по-малко теориите, отколкото ТМО. Трето, понятието световна политика подчертава мащабното и дълбочинното на процесите, определящи това понятие, т.е. техният световен и всеобхватен характер. Следователно, световната политика се занимава с процеси, свързани с глобализацията, икономически и други видове дейности, които променят и облекчават всички видове на обмяна и комуникации.

По този начин понятието световна политика отразява новите феномени, отчитайки, че те съществуват наред с процесите и явленията, изучавани в рамките на ТМО. В своето развитие ТМО не може да игнорира посочените феномени. Оттук различията в техните предмети носят взаимно допълващ се характер.

Има разлика и между световна политика и външна политика. Външната политика е особен вид държавна дейност, осъществявана от министерството на външните работи или съответстващите му външнополитически държавни ведомства. От това не следва, че дипломацията и външната политика са идентични. Те обаче са взаимосвързани. Те имат функционална и диалектическа връзка. Приоритет между двете понятия в тяхната взаимовръзка има политиката. При реализирането на външната си политика държавата използва различни сили, методи и средства, за да постигне определени интереси и цели и да реализира определени задачи.

²¹ По-подробно вж. Цыганков, П.А., Международные отношения и мировая политика. М., Юрайт, 2016, с. 14, с.23-24

Инструментите, които използва държавата, могат да бъдат „политически, икономически, идеологически, включително и военни“.²² Познаването на променящото се значение на тези термини е необходимо условие за научното обяснение на процесите, произтичащи в международните отношения.

Принципите на външната политика в най –обща форма изразяват нейното направление, цели, и обобщават оценките за реалността, от които тя изхожда. Всяка страна е свободна суверенно да ги установява, формулира и следва. Принципите на външната политика се изразяват в документи и изказвания на отговорни държавни и политически лица, но могат да бъдат закрепени юридически в конституции, закони или международни договори.²³

Дипломатията²⁴ е най-важното средство за осъществяване на външната политика на държавата в мирно време, в това число и за решаване на кризисни ситуации. Дипломатията направлява и координира в определена степен дейността на другите средства за осъществяване на външнополитическата дейност на държавата.²⁵ Дипломатията има много определения, които се различават в зависимост от възгледите на авторите, целите и задачите на изследването, историческото време, в което те живеят и работят, както и от тяхната професионална квалификация. . Така например, българските юристи-международници Георги Стефанов, Пламен Пантев, Благой Видин и Юлия Захариева дават следното определение за дипломатия: „Дипломатията е официална дейност на държавните ръководители и на сътрудниците на органите, осъществяващи международните отношения, за постигане с мирни средства целите на външната политика, за защита на интересите на държавата и нейните граждани в чужбина“.²⁶

Определенията на термина „дипломатия“ в трудовете на практикуващите дипломати, юристи, историци, политолози и международници се различават в зависимост от предпочитанията на автора и критериите, които използват от натрупания професионален опит и др.

²² Машев, Д., Дипломатическо и консулско право, С., 1986 , с.3

²³ Виж по-подробно Стефанов, Г. и др., цит.съч., с.259

²⁴ Терминът „дипломатия“ има гръцки произход и произхожда от думата „диплома“ (δῖπλωμα – гр.ез.) , което означава удвоявам; сгъвам на две.

²⁵ По-подробно за характера и същността на дипломатията и за историческото ѝ развитие вж. Машев, Д., цит.съч., с.3-26

²⁶ Стефанов, Г., и др. цит.съч., с.87

Така например, дългогодишният дипломат Йордан Кожухаров окачествява дипломацията по следния начин: „Дипломацията като съставна част и реализация на външната политика е официална правомерна дейност на органите за отношения със субектите на международния живот в осъществяване външните функции на държавата чрез специфични форми, методи и средства, произтичащи от вътрешното политическо, икономическо и социално устройство на страната и основани на изискванията на международното (дипломатическото) право“.²⁷ Това определение е достатъчно широко и богато. То би могло да предизвика възражение сред юридическите среди относно схващането на автора, че международното и дипломатическото право са равнозначни. Според нас, това становище не може да се възприеме факта, че международното право е много по-широко по предмет, средства и методи, по своя характер и същност, отколкото дипломатическото право. Безспорно е, че между едното и другото съществува определена връзка, но това не ограничава категоричния приоритет на международното право.

В исторически план дипломацията играе съществена роля в МО в най-дълбока древност – всъщност от възникването ѝ. Още преди Новата ера в древните държави в Близкия Изток- Египет, Вавилон, Асирия, Хетското царство, съществуват дипломатически отношения, за което говори и фактът, че по това време са сключвани международни договори. В Древна Гърция между градовете-държави съществуват дипломатически отношения, осъществявани чрез вестители и посланици. Древният Рим осъществява връзките си с други държави отначало със жреци /фециали/, по-късно – чрез посланици /легати/. Посланиците са членове на Сената и се избират и се отчитат пред Сената. Легатите имат изключително широки правомощия и се ползват със защитата на държавата. Съгласно правилата за водене на война, оформени в *jus reciale*, т.2, когато е нарушен дипломатическият имунитет с нанасяне на физически увреждания на дипломатите, този факт може да бъде причина за война. В *jus gentium* се съдържат норми относно международните отношения.

През Средновековието са създадени и първите организационни форми на дипломатическа дейност. Във Византия през VI в. съществува Ведомство на външните работи и в Япония през VI в. е създадено такова ведомство. В Западна Европа подобни ведомства се създават през XV-XVI в. Посланиците са неприкосновени. Създадени са дипломатически рангове.

²⁷ Кожухаров, Й. Дипломати, консули, протокол, ИК „Труд“, С., 2006, с.20

Временните посолства се превръщат в постоянни. През XVI-XVII в. се появяват и научни съчинения, засягащи и статута на посланиците. Такова е например съчинението на Хуго Гроций „За правото на война и мир“, издадено през 1625 г.

Независимо от по-активното общуване между държавите по време на робовладелския период, когато се поставя началото на посланическият институт, не са изработени единни международни правила за този институт. Правилата за дипломатическата дейност се уреждат от законодателството на всяка държава, обичаите, макар че съществува и заимстване от държавите с по-развита дипломатическа дейност като Византия.²⁸

Приема се, че началото на „новата“ дипломация се свързва с обръщението на американския президент Удроу Уилсън от 5 януари 1918 г. „За демократична дипломация“. и „14-те точки“ в него, които създават принципите за сключване на мира след Първата световна война (1914-1918 г.). Те са изложени в Послание до Конгреса на 8 януари 1918 г. Съвременната дипломация, която е характерна за периода от края на XX в. се нарича „многостранна или конферентна“.²⁹ Връзката между дипломацията и външната политика е много тясна, тъй като „дипломацията „получава задачите си от външната политика, която от своя страна определя съдържанието и същността на дипломацията.“³⁰

Особено голяма е ролята на дипломацията за развитието на МО след Първата световна война, в междувоенния период във връзка с отношенията между победители и победени и изработването на различни международни актове, уреждащи следвоенното международно статукво³¹. Изключително важна е ролята на дипломацията при вземането на политическите решения между „Тримата големи“ лидери на Антихитлеристката коалиция, намерили отражение в международноправното регулиране за създаване и укрепване на статуквото чрез международните договори и други международни актове след Втората световна война (1939-1945 г.).³² Не по-малко значима е ролята на дипломацията в съвременните сложни международни отношения.

²⁸ По-подробно за влиянието на византийската дипломация за развитието на българската дипломация през Средновековието вж. Ангелов, П. Средновековната българска дипломация., С., Парадигма, 2011

²⁹ Кожухаров, Й. Цит.същ, с.14

³⁰ Пак там, с.21

³¹ По-подробно за международноправното регулиране в следвоенния международен ред вж. Бояджиева, Надя. История на международните отношения. Исторически и правни аспекти. XVII-XX в. Албатрос, 2002, с.143-160

³² Пак там, с.170-196

Международни отношения, световна икономика и международни икономически отношения

Международните политически отношения се развиват в непосредствена и тясна връзка с развитието на световното стопанство, поради което тук накратко ще се спрем и на тази тема. Изграждането на световната икономика или световното стопанство е резултат от продължителен исторически процес. Въпреки че основите на световната икономика като система на световни стопански връзки се заражда от дълбока древност, се приема, че до епохата на Великите географски открития през XV-XVII в. не може да се приеме, че съществува световна икономика като завършена цялостна система. В следващите векове след колониалните войни и завладяването на Америка и Индия, с развитието на средствата за транспорт и комуникации стопанските връзки в световен мащаб се разрастват и достигат качествено ново развитие. След създаването на световния пазар през XVIII-XIX в. може да се говори за завършена пълноценна икономическа система, която обхваща света³³

Различни са оценките на процеса на глобализация за развитието на международните икономически отношения, съответно и за системата на международни отношения като цяло. Като положителна характеристика се засилват процесите на икономическо, политическо и културно сближаване на държави и модели на стопанско управление. Наблюдават се нетипични за предишните периоди процеси на взаимозависимост, интеграция и взаимно влияние както в дейността на държавите, така и в дейността на частните стопански субекти. В същото време глобализацията се сочи като източник на негативни процеси – например високата степен на зависимост може доведе до зависимост на системата от различни фактори на нестабилност и др.³⁴

Познаването на спецификите на системата на международните икономически отношения в предходните столетия и днес е от изключително значение за разбирането на международните политически отношения. В съвременния свят те оказва още по-голямо влияние върху системата на МО. В сферата на междудържавните отношения мястото на националните икономики остава традиционно, доколкото държавите в продължителен исторически период са главни субекти на външноикономическата дейност, а в основата ѝ стоят националните икономики, като елементи на системата на стопански връзки в световен мащаб.

³³ Мировая экономика и международные экономические отношения. Коллектив авторов, Москва, „Юрайт“, 2016, с.21

³⁴ Пак там, с.22-23

В съвременната международна система наблюдаваме тенденции, които не са съществували преди, а именно: намаляване на ролята и позициите на националните държави в световната икономика и засилването на други съставни елементи на системата. Това води до появата и нарастването на ролята на недържавни участници, които изтласкват традиционните държавни участници, каквато е дейността на транснационалните корпорации (ТНК). Поради икономическата си мощ те играят все по-голяма роля не само в съвременните международни икономически отношения, но и в съвременните международни политически отношения³⁵.

Следователно, връзката между международните икономически отношения (МИО) и МО е тясна. Транснационалните икономически организации са фактор, който не може да бъде заобиколен нито от отделните държави, участници в МО, нито от международните организации. В този смисъл между МИО и МО върви един непрекъснат процес на взаимно влияние, на взаимно проникване. Тези отношения се изграждат върху определени правила в значителна степен зависещи от обективни фактори. Допускането на субективни грешки при игнорирането на един от факторите – „МИО – МО“, може да доведе до нарушаване на добрите междудържавни отношения.

Днес все още не е намерен отговор на съществени въпроси, които са свързани със съвременното състояние на международната система. Един от тях е дали тази система, която се нарича в изследванията на утвърдени учени „система след Студената война“, а други я окачествяват като „поствестфалска система“, е по-стабилна, отколкото двуполюсната система, при която мирът в света зависеше от взаимоотношенията между двете „свръхдържави“ – СССР и САЩ. За да се отговори на този въпрос, следва да се познават съвременните теории на международните отношения, които са необходими за обяснението на процесите в международната система. Поради важността на въпроса за запазването на мира и сигурността след Втората световна война, както и поради необходимостта да се обясни същността на системата на Студената война, започва бурното развитие на едно от основните направления в науката за международните отношения – а именно теорията на международните отношения.

³⁵ Така например, през 1970 г. има 7,3 хиляди ТНК с общо 24 филиала. Показателно за нарастващата им роля е, че в началото на XXI има най-малко 61 хиляди основни ТНК, които контролират около 900 хиляди дъщерни компании в чужбина, като повече от 40% от активите на 100-те най-големи ТНК в света се намират извън държавата, където е основана компанията.

Създават се школи и направления, които трябва да отговорят на основните въпроси, които си поставят политиците и държавниците, и които да им помогнат да изградят своите доктрини за външнополитическа стратегия.

От краткия преглед на взаимоотношенията между МО и сродните ѝ хуманитарни науки е видно, че МО са в пряка връзка и взаимодействие с различни хуманитарни науки, които са призвани да обяснят произтичащото в международната система, да дадат отговор на поведението на актьорите на международната сцена, да анализират и прогнозираят процесите и тенденциите в международната система. Въпреки че се появява сравнително късно като самостоятелно научно направление, науката за МО се откъсва от дълго време „потискащите“ я юридическа и историческа наука. В същото време, тя заимства от вече утвърдените научни направления понятиен апарат, методи и методология и се превръща в истинска интердисциплинарна наука, която днес се изучава във всички модерни университети в света.

Днес, от дистанцията на четвърт век след падането на Берлинската стена, която бе символ на двуполното противопоставяне, известно като период на Студената война, теоретиците на международните отношения си поставят въпроси дали създадените теории от западната мисъл са издържали теста на времето и са отговорили на потребностите на тогавашния исторически момент. Поставя се въпросът и за това, доколко теориите са намерили приложение в практиката и дали са успели вярно да отразят произтичащото в международната политика. Оказва се, че част от теориите не издържат на проверката на времето и не дават възможност за правилна оценка на бъдещото развитие на събитията. Рухването на социалистическата система не бе предвидено от нито едно теоретично направление, което извежда на преден план въпроса за критика на съществуващите теории и необходимостта от създаване на нови, които адекватно да отговорят на изискванията и динамиката на процесите в съвременната международна среда.